

DĚTI PAROHATÉ SOBÍ MÁTI

Hlavní článek - [Kyrgyzstán](#)

3. září 2005

Manas vyjel na neznámou planinu. Vtom se před ním objevil stařec s bílým vousem a podal Manasovi meč a kopí se slovy: „Jsem duch kyrgyzského národa. Vezmi tento meč a toto kopí. Byly ti předurčeny předky. S nimi dobudeš slávu kyrgyzskému národu.“

Manas, vybájený hrdina, který se nejvíce proslavil sjednocením Kyrgyzů, ochránil svůj národ a se svou družinou porazil i nejobávanějšího souseda - Čínu. V Talasu, městě, kde se narodil, se slavilo výročí 1000 let od jeho narození. Chcete si koupit na památku nějaký suvenýr? Množství obrázků, knih, dřevěných maličkostí vám bude připomínat právě tuto slavnou část kyrgyzské historie. Legend a mýtů se vypráví mnoho. Zajímavý je i původ Kyrgyzů. Odkud sem přišli? Za to prý vděčí parohaté sobí máti, která sem přivedla od Jeniseje dvě kyrgyzské děti.

VZPOMÍNKY NA REVOLUCIONÁŘE

Jinak se Kyrgyzstán příliš bohatou historií pochlubit nemůže. Hlavní město Biškek bylo ještě na počátku 20. století malou vojenskou osadou Pišpek. Teprve od roku 1924 se stalo hlavním městem, ovšem pod novým jménem Frunze, na počest sovětského hrdiny Michaila Frunzeho. Po rozpadu Sovětského svazu se začaly přelepovat staré cedule a Frunze přišlo na řadu jako první. Že by sovětské revolucionáře vyšli rychle z módy? Kdepak, často se vzpomíná a město stále zdobí sochy Lenina, Marxe, Engelse, Frunzeho a dalších soudruhů. „Nejlepší to bylo za Brežněva,“ vypráví Batyr, policista - milicionář z venkova, který je v Biškeku na návštěvě u sestry. „To byly zlaté časy. Pak to s námi šlo z kopce. Za Andropova byl sice pořádek, ale už to nebylo ono. A teď? V hlavním městě si musíte dávat pozor i na policajty, okrádají cizince.“ Škoda že tato rada přišla pozdě, známe to už bohužel z vlastní zkušenosti.

Co může Biškek nabídnout? Mimo divadla, stadion a zábavní parky hlavně hory a nedaleký kaňon Ala Arča. Sem směřuje většina hotelových taxíků s turisty, ale i mnoho místních.

HORY - VŠECHNO BOHATSTVÍ I BÍDA KYRGYZSTÁNU

Lázně s teplými léčivými prameny, vysoké hory se stále zasněženými vrcholky... V horách je všechno bohatství i bída Kyrgyzstánu. „Až sem přijedete za pár let, bude z Kyrgyzstánu středoasijské Švýcarsko,“ vykládá řidič nákladáku, který vozí do Biškeku ovoce. Jenže - co to je „za pár let“? O Švýcarsku v srdci Střední Asie se mluvilo už po revoluci v roce 1917 a Kyrgyzstánu předpovídali skvělou budoucnost. Ano, kyrgyzské hory lákají a splňují milovníkům přírody, horolezcům i turistům jejich přání. Urta-tau, Kašgar-tau, Naryn-tau. Vybírat je z čeho - od nejnáročnějších výstupů na sedmitisícové vrcholy přes několikadenní vysokohorské pochody až po vyjíždky na koních, třeba i s průvodcem.

Turisty, o které Kyrgyzstán tolik stojí, je ovšem třeba do hor odvézt. A tady je první kámen úrazu.

Chybí silnice, a pokud náhodou jsou, zřejmě ještě dlouho vás při vzpomínce na ně bude tlačit noční můra. Návštěvníky je třeba také ubytovat. Dobrá, budeme předpokládat, že žádný luxus nevyžadujete a spokojíte se se skromným noclehem. Přijedete do okresního města (na vesnicích budete hledat ubytovnu marně) a ptáte se na volná místa.

„Ale ovšem, jen se pojdte podívat,“ zve recepční. „Omluvte malý nepořádek, ještě jsem nestačila vytřít.“ Zajímáme se, kde je koupelna. „Bohužel nesvítí světlo a koupelna nemá okna,“ upozorňuje recepční. Ještě že máme baterku. Otáčíme kohoutky, ale voda neteče. „No ano, voda neteče. Používáme tu, která je před hotelem.“ „A záchod tady máte?“ „Samozřejmě, je právě naproti.“ Díra v betonu a dvě šlapátka. „Jak se splachuje?“ „Nesplachuje se. Jednak neteče voda, a jednak je rozbitý odpad. Všichni chodíme ven.“ Už se raději na nic neptáme, jen si bereme klíče. Přečkat noc a rychle pryč. Kyrgyzstán bude opravdu muset „pár let“ počkat. Byla by ovšem škoda nechat se odradit prvním špatným hotýlkem. Kyrgyzstán je krásný a s tím sebesthorší ubytování nemůže nic udělat.

MORE - NAŠE POLJE

Issyk-Kul je obrovské jezero ležící ve výšce 1600 metrů nad mořem, obklopené horskými hřbety. Je hluboké více než 600 metrů a jeho nikdy nezamrzající vody jsou bohatou zásobárnou ryb. |Co si tedy vybrat? Třeba „kyrgyzské moře“. Nebo také „horké jezero“. Ano, je řeč o Issyk-Kulu, obrovském jezeře v horách. Plochou je menší než známější Aralské jezero v Kazachstánu, ale je hluboké přes 600 m a vody má dvakrát více. Jezero je obklopené ze dvou stran horskými hřbety: Kungej Alatau („obrácený ke slunci“) a Terskej Alatau („odvrácený od slunce“). Přesto že je Issyk-Kul ve výšce 1600 metrů, nikdy nezamrzá. Issyk-Kul není jen místem rekreace, je i bohatým zdrojem ryb. „More - naše polje,“ říkají rybáři u města Balykči, dřívějším Rybače. Ryb je v jezeře dost a bohaté úlovky se hned na břehu jezera zpracovávají v rybářských závodech. S nejjednodušším zpracováním si poradí rybáři sami - vykuchané ryby usuší na slunci a navlékají na drátky. Prodej mají na starosti děti, které v Balykči vyhlíží projíždějící auta a hlavně autobusy. „Kupte si sušené ryby, solené jen za deset somů.“ „Ne, moje jsou mnohem lepší,“ odstrkuje malého prodáváče starší konkurent. Kdo se dostane k otevřeným dveřím první, má výdělek téměř jistý, protože sušeným rybám jen málokterý cestující dokáže odolat. V zimě mají rybáři práci navíc, ale odměnou je jim zpestřený jídelníček. U Balykči přezimují labutě, které lovci loví. Hospodyňky si musejí při nákupu dávat pozor, protože některé jsou cítit rybinou a bahnem a takové kousky rozhodně žádnou pochoutkou nejsou.

KDE NEŽIJÍ VEGETARIÁNI

Pastevecký a kočovný způsob života určuje jídelníček Kyrgyzů. Základem je maso, pochoutkou jsou smažené placky z listového těsta - katamy. Zapíjí se [kumysem](#), což je zkvašený, lehce alkoholický nápoj z kobyliho mléka.

Kyrgyzstán je ovšem spíše zemí pastevců než rybářů. Pastervecká tradice zanechala stopy v celém životě Kyrgyzů, od zvyků kolem narození dětí, svatby až po pohřeb. Odlišná je samozřejmě i kyrgyzská kuchyně.

„Tak vegetariány byste u nás hledali dlouho,“ říká Anarbek, který má stádečko několika ovcí, ale se zvířaty nekočuje, protože má ještě malé pole, na němž pěstuje obilí. „Maso je základ. Je sice drahé, ale bez něj to není ono. Takový bezparamak... Hned bych si dal.“

Bezparamak je národním jídlem i v sousedním Kazachstánu. Když chtějí návštěvu opravdu pohostit, uvaří v kotli rozporcovaného berana a do vývaru ještě dají uvařit lapšu - nudle. Maso se promíchá s lapšou, postaví se doprostřed stolu na společný talíř a každý si rukama nabírá podle chuti, proto také bezparamak - pět prstů. Zapíjí se bujonem. Po několika návštěvách v různých rodinách máme bezparamaku už dost.

„Dnes udělám katamy,“ slibuje hospodyně. Na stůl pak přináší smažené placky z listového těsta, je to opravdu pochoutka. No a na zapití samozřejmě kumys - zkvašený, lehce alkoholický nápoj z kobyliho mléka. Ten se mezi pastevci pije ve velkém množství.

Vyrobít dobrý kumys není legrace. Nadojené kobyli mléko se po celý den přidává do vaku z kobyli kůže - saby - a večer se tluče dřevěnou holí, dostane kolem 2000 ran. Ráno je kumys hotov. Vak musí být stále v teple a jednou za týden je třeba ho dobře umýt a vyudit.

CHYTRÍ VLCI A PASTEVCÍ

A jak dnes žijí pastevci, pro které je kočovnická tradice stále nedílnou součástí jejich života? Tolik se toho změnilo, a přece - práce je pořád dost. Ta je přesně rozdělena mezi muže, ženy a děti. Když je třeba pomoci, dělá muž i ženskou práci, ale nesmí ho nikdo ze známých vidět. „Honem sem pojďte, to budete koukat,“ volá hospodářův švagr a táhne nás ke kravám. „A na co máme koukat? Obyčejné dojení krav.“ „Copak to nevidíte? Hospodář a dojí krávy,“ vysvětluje švagr. „Veliká ostuda, vždyť je to ženská práce.“ Mimo dojení krav a kobyli mají ženy na starosti ještě vaření a nošení vody. Aby s nošením pomohl muž, nepřipadá v úvahu - to je přece také ženská práce. Muži mají na starosti výrobu kumysu a stáda. Jinak se pasou ovce a kozy, jinak krávy a jinak koně. Stádo se žene vždy tak, aby

zvířata nepošlapala nespasenou travu a aby jim v poledne nesvítlo slunce do očí. Večer se stádo přizene zpátky k jurtě - stanu, ve kterém pastevec s rodinou přes celé léto bydlí. O všech zvířatech má hospodář přehled.

„Kde je ten černý beránek, který šel na pastvu poprvé?“ Všichni hledají, hospodář se vrací na pastvinu, ale beránek nikde. „Tak nás asi navštívil vlk nebo liška,“ smutně říká hospodář. „Musím lépe hlídat, abych nedopadl jako sousedi. Večer se jim ztratili tři koně. A za to nemůže vlk, ale oni sami, protože jim špatně svázali nohy. Teď už se koníci asi prohánějí vysoko v horách, ale za pár dní je vlci stejně dostanou.“

Vlci jsou chytrí. Když se vydávají zjara pasteveci se svými stády z údolí do hor, kde stráví léto, číhají na nejužších místech cesty a ovce shazují do propastí, aby pak mohli nerušeně hodovat. Po rozpadu kolchozů je pastevců i zvířat mnohem méně a už se nekočuje daleko. Každý pastevec má své místo, kam se - pokud se vloni osvědčilo - zase vrací. Zpátky do vesnice v údolí kočuje až v říjnu nebo začátkem listopadu. Když má malé děti, musí se vrátit už v září, aby stihly včas školu.

Děti mají pasteveci hodně. Největší radost má hospodář z prvorozeného syna. Když se narodí první dcera, nevádí, další bude určitě syn. Jakmile je syn konečně na světě, už v porodnici začne oslava. Bude komu předat hospodářství. Po návratu z porodnice oslavy pokračují a prarodiče vybírají jméno. Rodičů se nikdo neptá. Často se nikdo neptá ani nevěsty, koho si chce vzít. Ženich nevěstu ukradne, a už je ruka v rukávě. „Teď už to není, jak bývalo,“ říká hospodyně. „Mladí spolu často chodí, a pak se vezmou. Ukradených nevěst je čím dál méně. Já jsem viděla manžela před svatbou jen jednou, pak mě ukradl a podruhé jsem ho viděla až na svatbě.“

Svatba - toj - není vůbec levná záležitost. Svatební hostina trvá tři dny a po nějaké době je třeba ještě zaplatit rodičům nevěsty kalyn. Ten se platí buď v penězích, nebo dobyt看kem. Rodiče nevěsty pak návštěvu oplatí a ženichovu rodinu obdarují. Při každé návštěvě je hostina, na kterou vždycky doplatí jeden nebo více beranů, a někdy dokonce i koní. Na hostiny si Kyrgyzové potrpí, a pokud není právě co slavit, oslavuje se šerne - několik rodin se domluví a každý týden jedna vystrojí pro ostatní hostinu. Zapíjí se vodkou a vodky musí být hodně! „Tak až do dna! Všichni jsme sice muslimové, ale bez vodky to zkrátka nejde,“ omluvně říká hospodář a pronáší slavnostní přípitek - tost.

Slaví se i pohřby. Hned po úmrtí se postaví smuteční jurta, mrtvý se položí za závěs a ženy kolem pláčí a naříkají. Muži do jurty nejdou, musejí stát venku. Pozůstalí a známí čekají tři dny, pak mrtvého zabalí do látky a pohřbí do hrobu. Uzbeki, Kazaši a Dunganové pohřbívají mrtvé ještě tentýž den. Rakve ani rodinné hroby Kyrgyzové neznají, každý má místo a pomníček na hřbitově jen pro sebe. Při stavbě pomníku, což bývá nejčastěji po roce od úmrtí, se zařizne kůň, pozvou se známí a na hřbitově se pohostí. Pak už se na hřbitov příliš nechodí, Dušičky Kyrgyzové totiž neslaví.

HRY S BEZHLAVÝM KOZLEM

Hostiny nejsou jedinou zábavou Kyrgyzů, volný čas věnují i hrám. Na pastvinách jezdí nejvíce na koni a tohle umění ovládají dokonale. Aby také ne, když do sedla vysazují děti, kterým nejsou ještě ani tři roky. Jezdecké umění mají příležitost zúročit při jezdeckých soutěžích, kdy musejí nejen prokázat, že mají rychlé koně, ale důležitá je i zručnost. Při některých výročích dává oslavenec ceny (nejčastěji dobytek), o něž se pak soutěží.

Nejnapínavější je asi kozlodraní, svérázný koňský fotbal. Proti sobě hrají dvě mužstva po pěti hráčích, kteří sedí na koni. Hřiště má dvě branky a doprostřed se dá bezhlavý kozel. Úkolem hráčů je kozla sebrat a projet soupeřovu bránu, čemuž se protihráči snaží samozřejmě zabránit. Kozlodraní cvičí i

malé děti, ale nehrají s bezhlavým kozlem, vystačí si třeba i s kusem hadru. Mezi chlapci je oblíbený také alčyk. Do kruhu dají ovčí kostičky a dalšími kostičkami je z kruhu vyrážejí. Kdo vyrazí kůstek nejvíce, vyhrává. Děvčata se mohou jen dívat - alčyk je pouze pro chlapce.

UČITELOVÁNÍ V HORÁCH

Mezi Kyrgyzy jsou silné příbuzenské vztahy a každý by měl znát své předky alespoň čtyři generace zpátky. Většinou je také znají, ale ten, kdo se v příbuzných nevyzná, může mít s pochopením vzájemných vztahů problémy.

Od pastevců se vracíme do vesnice v údolí. Bydlíme u učitele zeměpisu. Jaké to je, být učitelem v kyrgyzských horách? Učitelé tady neměli nikdy na růžích ustláno. Po roce 1917 se začalo učit ve velkém - negramotnost byla téměř 90 %. Učil každý, kdo uměl alespoň trochu psát, a co neuměl, musel se doučit v několikátýdenním rychlokurzu. Hodně učitelů ve 30. letech své povolání ovšem draze zaplatilo. Pro basmače - partyzánské bojovníky proti novým sovětským pořádkům - byli učitelé zrádci, se kterými není možné mít žádné slitování. Během 2. světové války se vedlo dobře málokomu a po válce ještě dlouho trvalo, než se něco začalo lepšit. „Práce bylo hodně a prázdniny jsme neznali,“ říká učitel. „V létě jsme museli pomáhat v horách u čabanů nebo se zavlažováním polí ječmene a brambor a v zimě zase odklízet sněh. To všechno byla práce pro učitele a žáky. Na druhou stranu jsme zase dostávali z kolchozu obilí a maso, na zimu jsme měli zadarmo uhlí a přes celý rok elektřinu. Teď už jenom učíme, ale na uhlí, dřevo a elektřinu peněz z mého platu moc nezbyde.“ Vystačit s 600 somy (asi 500 korun) na měsíc není vůbec jednoduché, přesto si učitel příliš nestěžuje. „Když se rozpadl kolchoz, lidi přišli o práci a jsou živi jenom z toho, co se jim urodí na malém políčku. Trocha brambor a ječmene, pár ovcí. Já mám práci pořád a ještě dostávám příplatky za práci v horách. Musíme si ale ve škole brát hodně hodin navíc, abychom si vylepšili výplatu. „Týdenní úvazek učitele je jen 18 hodin, ve skutečnosti učitelé učí často i přes 25 hodin. Prázdniny trvají tři měsíce - od začátku června do konce srpna. Do školy se ovšem chodí i v sobotu. Školství je v Kyrgyzstánu jen dvoustupňové - základní škola trvá 11 let a po jejím skončení se mohou žáci hned hlásit na univerzitu. Se znalostmi jsou na tom kyrgyzské děti velice dobře. A nejen děti - zeměpisné znalosti jsou výborné i u dospělých Kyrgyzů. Téměř všichni znali Československo a teď i českého a slovenského prezidenta. Horší je to ve škole s učebními pomůckami. „Mapy nám chybí,“ stěžuje si učitel. „Máme pořád ještě sovětské, přelepoval jsem změněné názvy, vybarvoval nově vzniklé státy, ale už dosluhují. Nové asi těžko dostaneme, jedna mapa stojí přes 100 somů. S učebnicemi a ostatními pomůckami je to podobné.“

Mapy jsou vzácné zboží. Když jsme si při odjezdu z vesnice v autobusu rozložili mapu Kyrgyzstánu, hned si ji všichni spolucestující chtěli prohlédnout, a někteří dokonce říkali, že se do mapy ještě v životě nepodívali. Autobus zastavuje a dál se musí pěšky. Jsme na hranici dvou oblastí (krajů) a přes ni autobusové linky nevedou. Jiný kraj, jiná doprava.

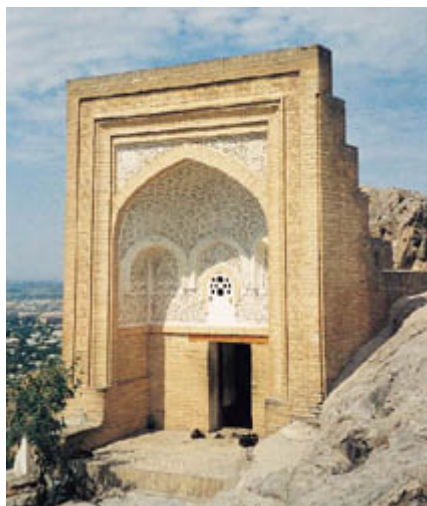
ČERNÁ DÍRA

Rozhlížíme se, jak dále k jezeru Son-kjol. Je prý překrásné, položené uprostřed hor ve výšce přes 3000 m. Odsud nám zbývá ještě asi 70 km po špatné kamenité cestě. Snad zastaví projíždějící nákladák, který vozí uhlí z povrchového černouhelného dolu. Máme štěstí. Nasgul, skladnice z dolu, právě jede do práce na novou směnu. Spolu s ní nastupujeme do kabiny nákladáku. „Z dolu je to k jezeru už asi jen 30 km. Snad vás něco vezme.“ Nevzalo. Na horách nad „černou dírou“ se popásají koně. Dvě ženy vyšly z jurty pro vodu, ale jinak je tu mrtvo. Co teď? Nasgul nám výlet k jezeru skvěle vynahradila. Vzala nás s sebou do dolu, přímo do centra dění. Je právě svačina. „Zdravstvujtě. Vy špiony?“ snaží se

o žert vedoucí provozu. Dělníci nám podávají hrníček a nabírají z velké konve kumys. Nasgul nás vede k těžební jámě. Staré opotřebované stroje, bagr, nákladní auto až po podvozek ve vodě. Nikdo se zde nepředře, ale život tady stejně není lehký. Sto dvacet zaměstnanců pracuje na dvě směny, vždy po 15 dnech. Spí se v pokojích po osmi, v zimě mráz až -40 °C, domů daleko. Odměnou je plat dvakrát vyšší než kyrgyzský průměr - až 1500 somů. „Když budeme těžit pořád stejně jako teď, máme práci na 300 let. Zásobujeme celý Biškek, Kara-Baltu i Balykči. Škoda jen, že na uhlí v současné době moc lidí v Kyrgyzstánu nemá. V dole stojí tuna 350 somů a kdo si ji kupuje, platí už 650 somů. To si někdo nevydělá ani za měsíc. Však také berou za své všechny stromy, protože nařezat si dříví je zadarmo,“ vypráví „direktor“.

HORKÉ VZTAHY VE FERGANSKÉ NÍŽINĚ

I když se při pohledu na mapu Kyrgyzstánu může zdát, že kromě vysokých hor už jsou tu jen ještě vyšší hory, jedna výjimka existuje. Ferganská nížina. Jmenuje se podle města Fergana, které je v Uzbekistánu - ostatně do Kyrgyzstánu zasahuje jen malá část celé Ferganské nížiny. Zatímco v horách se užije teplý svetr i v létě, ve Ferganské nížině slunce nemilosrdně pálí. Čtyřicetistupňová vedra rozhodně nejsou vzácností. Na druhou stranu právě díky tomu se v Kyrgyzstánu může pěstovat bavlna, tabák, slunečnice i rýže. Nouze není ani o zeleninu a ovoce - broskve, nektarinky, meruňky, hroznové víno, jablka, rajčata, ořechy, melouny. Na trhu je všeho dost a až neuvěřitelně levné. Ceny oproti horám nejsou ani poloviční. Kdo přejde hranici do Uzbekistánu, nakoupí ještě levněji. „Dřív jsme hranice mezi sebou nepotřebovali. K čemu to také je, asi aby jenom trápily lidi. Z uzbeckých celníků máme strach pořád, nikdo neví, co je napadne,“ rozčiluje se řidič mikrobusu, protože hranice do Uzbekistánu jsou pro auta i autobusy uzavřené. Pro místní je to těžší ještě o to víc, že na druhé straně hranice mají často příbuzné.

„Tak kde je to lepší, v Kyrgyzstánu nebo v Uzbekistánu?“ ptáme se na uzbecké celnici. „Přece tam, kde jste doma,“ bez váhání odpovídá celník.

Na kyrgyzské straně žije hodně Uzbeků, kteří s Kyrgyzy pořád dobře vycházeli. Jen začátkem devadesátých let po rozpadu SSSR dostaly dobré vztahy pořádné trhliny. Při rozdělování kolchozní půdy přišli Uzbekové zkrátka, a proto se začali o svá práva hlásit se zbraněmi v ruce. Na obou stranách byli mrtví, ale dnes už vášně opadly. Jestli se Biškek nemůže pochlubit bohatou historií, města ve Ferganské nížině jsou pravým opakem. Druhé největší město Kyrgyzstánu Oš slaví 3000 let od založení, starobylý je i Uzgen a Džalal-Abád. Ošký bazar byl proslavený v celé Střední Asii a město bylo jednou ze zastávek na hedvábné stezce.

V Oši se musíme s Kyrgyzstánem rozloučit a vrátit se autobusem do kazašské Alma-Aty. Kyrgyzstán si nás získal. Pastevci v jurtách, koně pasoucí se volně na horských pastvinách, stáda beranů a koz a všude dobrosrdeční lidé. Na první pohled tak nevypadají, ale kdo je poznal, bude jistě souhlasit. Jen škoda, že tržní myšlení proniká už i sem a samotné Kyrgyzy to mrzí. „Jestli jsme se měli dřív líp nebo hůř, na to se názory různí. Ale že jsme drželi všichni pohromadě a všechno nepřepočítávali na peníze, v tom se určitě shodneme,“ s povzdechem říká knihovnice v ošské knihovně. *květen 2001*

From:

<https://cesty.in/> - **Cestovatelské stránky**

Permanent link:

https://cesty.in/deti_parohate_sobi_mati?rev=1440781377

Last update: **2020/10/09 23:11**

